

АНАЛІЗ КОНЦЕПЦІЇ РОЗВИТКУ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ ТА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ КООПЕРАЦІЇ НА 2018–2020 РОКИ

Г. Марків, к. е. н., доцент

ORCID ID: 0000-0001-5292-0982

Р. Содома, к. е. н., доцент

ORCID ID: 0000-0002-5020-6440

Львівський національний аграрний університет

© Г. Марків, Р. Содома, 2018

<https://doi.org/10.31734/agrarecon2018.03.129>

Марків Г., Содома Р. Аналіз Концепції розвитку фермерських господарств та сільськогосподарської кооперації на 2018–2020 роки

Прийнята Концепція розвитку фермерських господарств та сільськогосподарської кооперації на 2018–2020 роки має на меті стимулювання насамперед членів особистих селянських господарств, які ведуть товарне виробництво, вибір організаційно-правової форми фермерського господарства, а отже, збільшення кількості фермерів в Україні.

Сьогодні проблема розвитку фермерства як організаційно-правової структури, що якнайповніше використовує специфіку сільського життя, є вкрай актуальною для забезпечення продовольчої та екологічної безпеки України. Постає потреба в аналізі Концепції, її результативності у 2018 році для визначення шляхів вдосконалення державної політики в аграрному секторі, розробки механізмів стимулювання розвитку й підвищення ефективності діяльності фермерських господарств для виконання ними соціально-економічних функцій на селі.

Проаналізовано на основі Законів України «Про державний бюджет» за 2017, 2018 роки видатки на фінансування аграрної галузі за кодами програмної класифікації. Проведено порівняльний аналіз змін у фінансуванні з плановими показниками на 2019 рік, взятими з проекту Закону України «Про державний бюджет на 2019 рік». Визначено низку проблем, які не спрямовані на захист інтересів сільгоспвиробників та перешкоджають розвитку агропромислового комплексу загалом, зокрема фермерських господарств. За результатами дослідження внесено низку пропозицій щодо удосконалення державної підтримки АПК, яке мало б відбуватися, зокрема, у напрямі відмови від обмежувальних кількісних критеріїв, запровадження норм, що стимулюють суб'єктів аграрного господарювання до зростання.

Ключові слова: концепція, фермерське господарство, державні програми, фінансування.

Markiv G., Sodoma R. Analysis of the Concept for the development of farmers and agricultural cooperatives for 2018–2020

The adopted Concept for the Development of Farmers and Agricultural Cooperatives for 2018-2020 aims to stimulate, first and foremost, the members of personal farms, which conduct commodity production, the choice of the legal form of the farm and thus the increase of the number of farmers in Ukraine. Today, the problem of the development of farming as an organizational and legal structure that fully utilizes the specifics of rural life is extremely relevant for ensuring the food and environmental security of Ukraine. There is a need for an analysis of the Concept, its impact in 2018 to determine ways to improve the state policy in the agricultural sector, to develop mechanisms for stimulating development and improving the efficiency of the activities of farms to fulfill their socio-economic functions in the countryside. It is analyzed on the basis of the Laws of Ukraine "On the State Budget" for 2017, 2018 the expenditures for financing the agrarian sector by the codes

of the program classification. A comparative analysis of changes in financing with planned indicators for 2019 taken from the draft Law of Ukraine "On the State Budget for 2019" was conducted. A number of problems have been identified that are not aimed at protecting the interests of agricultural producers and hamper the development of the agro-industrial complex in general, in particular farms. According to the results of the study, a number of proposals were made to improve the state support to the agro-industrial complex, which should take place, in particular, in the direction of refusal of restrictive quantitative criteria, introduction of norms that stimulate agricultural entities to grow.

Key words: *concept, farm, state programs, financing.*

Постановка проблеми. Прийнята Концепція розвитку фермерських господарств та сільськогосподарської кооперації на 2018–2020 роки, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13.09.2017 (2017) (далі – Концепція) має на меті стимулювання насамперед членів особистих селянських господарств, які ведуть товарне виробництво, вибір організаційно-правової форми фермерського господарства, а отже, збільшення кількості фермерів в Україні.

Незважаючи на те, що світовий досвід довів важливу соціально-економічну роль фермерства «як найперспективнішої форми господарювання в малому аграрному підприємстві, що має потенціал розширення підприємницького середовища та формування і стабілізації середнього класу в суспільстві» (Півторак, 2014), в Україні склалися потужні стримувальні чинники, що практично гальмують розвиток фермерських господарств. Тому сьогодні проблема розвитку фермерства як організаційно-правової структури, що «якнайповніше використовує специфіку сільського життя (локальність розташування населення, єдність побутової, виробничої та культурної сфер життєдіяльності)» (Мельник, 2017), є вкрай актуальною для забезпечення продовольчої та екологічної безпеки України. Наразі постає потреба в аналізі Концепції та її результативності у 2018 році для визначення шляхів вдосконалення державної політики в аграрному секторі, розробки механізмів стимулювання розвитку й підвищення ефективності діяльності фермерських господарств для виконання ними соціально-економічних функцій на селі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематикою правової забезпеченості державної підтримки сільськогосподарських виробників займалися багато відомих вітчизняних учених, серед яких О. Гафурова, А. Духневич, Т. Курман, В. Мушенок, І. Сафонов, В. Семчик, М. Шульга та ін. Особливу увагу приділяли у своїх працях державній підтримці фермерських господарств такі науковці, як А. Годованюк (2012), Н. Титова (2016), О. Туєва (2015), В. Уркевич (2016), та ін. Наголошували на потребі збільшувати державну підтримку сільськогосподарської кооперації В. Масін (2016), Х. Григор'єва (2017 а; 2017 б) та ін. Учені заклали належну науково-теоретичну основу для подальшого дослідження специфіки правового регулювання державної підтримки фермерства і кооперації в Україні. Проте прийняття Концепції вимагає аналізу результативності її реалізації.

Постановка завдання. Метою нашого дослідження є виявлення позитивних і негативних аспектів Концепції розвитку фермерських господарств та сільськогосподарської кооперації на 2018–2020 роки, аналіз її реалізації у 2018 році та порівняння з плановим фінансуванням аграрної галузі на 2019 рік, а також формування низки пропозицій щодо вдосконалення державної підтримки АПК.

Виклад основного матеріалу. З аналізу змісту Концепції випливають основні цілі, яких планують досягти протягом 2018–2020 років, а саме: збільшити кількість фермерських господарств, які мають в обробітку на праві власності та користування земельні ділянки загальною площею не більше 100 га, на 10 %; збільшити частку

фермерських господарств у виробництві валової продукції сільськогосподарства до 12 %; збільшити кількість сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, заснованих фермерськими господарствами самостійно або спільно з членами особистих селянських господарств, на 40–50 одиниць; збільшити площі сільськогосподарських угідь, на яких вирощується та/або виробляється органічна сільськогосподарська продукція, на 10 %; створювати щорічно 15 нових об'єктів з первинної переробки сільськогосподарської продукції; зупинити скоро-

чення у фермерських господарствах поголів'я великої рогатої худоби та збільшити його на 2,5 %; збільшити частку виробництва продукції тваринництва фермерськими господарствами у структурі валового виробництва до 3 %; збільшити площі багаторічних насаджень у фермерських господарствах на 15 %; збільшити рівень енергооснащеності фермерських господарств на 10 %.

Щороку в законі про держбюджет визначаються види державних цільових програм на підтримку підприємств АПК та суми витрат на виконання поставлених завдань.

Таблиця 1

Видатки на фінансування аграрної галузі*

Код програми	Вид державної програми підтримки підприємств АПК	Сума витрат, тис. грн		
		2017 р.*	2018 р.*	2017 р. до 2018 р., тис. грн
Підтримка на безповоротній основі				
2801030	Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів	300 000	66 000	-234 000
2801180	Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі	60 000	5 000	-55 000
2801230	Фінансова підтримка розвитку фермерських господарств	–	1 000 000	+1 000 000
2801350	Державна підтримка розвитку хмелярства, закладення молодих садів, виноградників та ягідників і догляд за ними	75 000	300 000	+225 000
2801540	Державна підтримка тваринництва	170 000	4 000 000	+3 830 000
2801580	Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників	4 774 300	945 000	-3 829 300
	Усього	5 379 300	6 316 000	+936 000
Підтримка на поворотній основі				
2801460	Надання кредитів фермерським господарствам	65 000	43 100	-21 900
2801490	Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі на умовах фінансового лізингу	3 818,40	3 818,40	-

*Згідно із Законами України «Про Державний бюджет на 2017 рік» (2017), «Про Державний бюджет на 2018 рік» (2018).

Так, усього у держбюджеті–2018 на фінансування витрат Міністерства аграрної політики, у тому числі витрат на держпідтримку сільгосптоваровиробників, було передбачено понад 14,1 млрд грн. Причому, як і в минулі роки, підтримку надавали як на безповоротній, так і на поворотній (надання кредитів) основі.

У табл. 1 наведено основні програми державної підтримки підприємств АПК, а також суми витрат на них, передбачені Законом № 2246 (тис. грн).

Як бачимо, загалом на підтримку агропідприємств у 2018 році виділено трохи більше коштів, ніж у минулому. Але пріоритетні напрями фінансування змінилися. Так, у поточному році планувалося більше підтримувати фермерські господарства (далі – ФГ) і тваринництво.

Як видно з табл. 1, у поточному році витрати на програму фінансової підтримки заходів в АПК через здешевлення кредитів скоротилися майже уп'ятеро. Кошти на здешевлення кредитів мають право отримувати на конкурсних засадах згідно з укладеними кредитними договорами суб'єкти господарювання АПК – юридичні особи незалежно від організаційно-правової форми та форми власності та фізичні особи – підприємці.

Як правило, щороку Кабмін вносить зміни до Порядку № 300, якими визначає конкретні умови отримання коштів за програмою здешевлення кредитів у поточному році.

У 2018 році із держбюджету виділено доволі значну суму на підтримку ФГ. До речі, у минулому році зовсім не було передбачено коштів для надання безповоротної фіндопомоги фермерам (кошти надавали тільки на поворотній основі).

На програму фінансової підтримки сільськогосподарських виробників у 2018 році виділено 945 млн грн, що майже уп'ятеро менше, ніж у 2017 році. До речі, торік ця програма передбачала також часткову компенсацію вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва (п. 3 Порядку використання коштів,

передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки сільськогосподарських товаровиробників у 2017 році, затвердженого постановою КМУ від 08.02.17 р. № 77).

Загалом для потреб Мінагрополітики у 2018 році виділено на 3,2 млн грн більше, ніж у 2017 році. Але на фінансову підтримку сільгосптоваровиробників передбачено лише на 1 млн грн. більше, ніж у минулому році. Пріоритетними напрямками держпідтримки стали ФГ й тваринники.

Обсяг фінансування аграрної галузі у 2019 році пропонують збільшити на 2 % згідно з проектом Закону України «Про Державний бюджет України на 2019 рік» № 9000 від 15.09.2018 року, який внесений Кабінетом Міністрів України до Верховної Ради України.

Що стосується фінансування напрямів аграрної галузі, то вони такі. Так, державна підтримка тваринництва буде такою самою, як і минулоріч, – складатиме 4 млрд грн. Незначною мірою збільшена кількість коштів на науку (дослідження, прикладні наукові та науково-технічні розробки, виконання робіт за державними цільовими програмами і державним замовленням у сфері розвитку агропромислового комплексу, підготовка наукових кадрів, наукові розробки у сфері стандартизації та сертифікації сільськогосподарської продукції, дослідження та експериментальні розробки у сфері агропромислового комплексу): на 10 364,1 тис. грн (або 7,8 %), що становитиме 143 009,0 тис. грн.

Майже на 93 % (61 160,00 тис. грн) порівняно з минулим роком запропоновано збільшити фінансову підтримку заходів в агропромисловому комплексі через здешевлення кредитів, що складатиме 127160,0 тис. грн порівняно з 66 000,0 тис. грн у 2018 році.

Фінансову підтримку сільгосптоваровиробників мають збільшити на 436790,00 тис. грн, або на 46 % (з 945000,0 тис. грн у 2018 р. до 1381790,0 грн у 2019 р.). На садівництво (підтримку розвитку хмелярства, закладення молодих садів, виноградників та ягідників і нагляд за ними) на наступний рік закладено на 100 млн грн більше, ніж у 2018 р., а саме, 400 млн грн.

Держдотації ж на розвиток фермерських господарств у наступному році запропоновано зменшити – з 1 млрд грн у 2018 році до 800 млн грн у 2019, тобто, на 20 %. Детальніше ознайомитися з усіма пунктами проекту можна з табл. 2.

Отже, парламент ухвалив у першому читанні проект бюджету–2019 у редакції, що

дискримінує сільгоспвиробників та фактично дублює помилки цього року, коли виділені на підтримку вітчизняних сільгоспвиробників 6,3 млрд грн фактично не були використані. Так, за даними Міністерства аграрної політики і продовольства України, станом на 20 серпня було використано всього 777 млн грн, що становить 12 % від загальної суми.

Таблиця 2

**Державна підтримка агропромислового комплексу
в пріоритеті на 2019 рік, тис. грн**

Код програми	Вид державних програм підтримки підприємств АПК	Сума витрат, тис. грн		
		2018 р.*	2019р. **	2018 р. до 2019 р., тис. грн
Підтримка на безповоротній основі				
2801030	Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів	66 000	127 160	+61 160
2801180	Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі	5 000	5 000	-
2801230	Фінансова підтримка розвитку фермерських господарств	1 000 000	800 000	+200 000
2801350	Державна підтримка розвитку хмелярства, закладення молодих садів, виноградників та ягідників і догляд за ними	300 000	40 0000	-260 000
2801540	Державна підтримка тваринництва	4 000 000	4 000 000	-
2801580	Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників	945 000	1 381 790	+436 790
	Усього	6 316 000	6 353 950	+37 950
Підтримка на поворотній основі				
2801460	Надання кредитів фермерським господарствам	43 100	244 500	+201 400
2801490	Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі на умовах фінансового лізингу	3 818,40	4 773,00	+954,6

*Згідно із Законом України «Про Державний бюджет на 2018 рік» (2018).

**Згідно із проектом Закону України «Про державний бюджет на 2019 рік».

Загалом характеризуємо ситуацію, що склалася в частині державної підтримки аграрної галузі, як катастрофічну, тому що такого низького рівня використання виділених коштів в історії українського АПК ще не було, це прецедент. Причиною є перерозподіл дотацій на ті напрями, які аграріями не затребувані, і, навпаки, відмова від фінансування потрібних напрямів і програм. Крім того, на шляху отримання сільгоспвиробниками коштів стоять різноманітні адміністративні перешкоди.

У проект бюджету була внесена пропозиція Всеукраїнської аграрної ради щодо збільшення суми коштів, спрямованих на компенсацію відсоткової ставки за кредитами. Однак при цьому депутати відмовилися вводити обмеження, запропоноване ВАР, у розмірі не більше 10 млн грн компенсації в одні руки. Тому ці кошти знову розподілятимуться між найбільшими гравцями ринку, а отже, не будуть отримані малим і середнім аграрним бізнесом.

Можна сказати, що парламентський бюджетний комітет і Верховна Рада України відмовилися обмежувати суми коштів, які зможуть отримати найбільші агрохолдинги, а також скорочувати неефективні програми і напрями. Зрештою це призведе до того, що і в наступному році гроші, виділені на державну підтримку АПК, фактично залишаться невикористаними.

Щоб отримувати державні дотації на розвиток своєї діяльності, фермер повинен вийти з «тіні» і показати реальні обороти. Але, крім великих агрохолдингів, робити цього ніхто не хоче, що пов'язано з величезним податковим навантаженням, тому дешевше і комфортніше бути в «тіні», ніж легалізувати діяльність і претендувати на компенсації від держави. Адже дотації та відшкодування дають тим, хто більше працює, більше експортує. Логічно, що на це претендуватимуть великі агрохолдинги. Фермери ж

економлять на оренді землі, якою нелегально користуються. І всі їхні обороти не враховуються. Відомо, якщо фермер орендує землю, він повинен сплачувати кошти за неї і ПДФО (20 %). Звичайно йому простіше ці гроші заощаджувати, а не легалізувати, збирати значну кількість документів і подаватися на дотацію. Відомо, що половину української землі обробляють легально, все інше – приховано від статистики і держорганів.

Висновки. Агропромисловий комплекс є потенціалом для зростання національної економіки. Тому важливо підтримувати його розвиток. Для цього необхідно вжити заходи щодо шляхів виведення фермерів із «тіні». Адже «тінізація» АПК – це наслідок загальної економічної ситуації в країні, масового використання офшорних схем для ухилення від податків, абсолютна відсутність боротьби податкових органів з цими офшорними схемами. Для того, щоб місцева влада була зацікавлена в «прозорій» роботі підприємств на своїй території, необхідно децентралізувати податкову бюджетну систему. На сьогодні, на жаль, 80% податків безпосередньо йдуть до центрального бюджету, а лише 20 % – місцевим бюджетам. За інформацією Асоціації фермерів і приватних землевласників, в цьому році зі 40 тис. опитаних фермерів 58 % відмовилися від держдотацій і не подавали документи на участь в програмах державної підтримки АПК.

Для удосконалення державної підтримки розвитку АПК можна внести низку пропозицій, а саме: збільшення фінансування програми компенсації ставки за кредитами з 127 млн грн мінімум до 700–800 млн грн з одночасним введенням обмеження компенсації на рівні 10 млн грн в одні руки. У такий спосіб гроші гарантовано б дісталися середнім і малим аграріям; збільшення фінансування програми «квзіаккумуляції ПДВ» з 0

до 1,8–2 млрд грн з одночасною зміною принципу її розподілу, щоб у результаті виплата коштів здійснювалася пропорційно отриманій виручці. Це дало б змогу значно полегшити роботу бухгалтерів й усунути махінації й перекося, через які багато господарств у 2017 році за цією програмою коштів майже не отримали. При цьому зберігалася обмеження щодо виплати в одні руки не більше 150 млн грн; здійснювати

виплати за програмою «фермерського мільярда» не лише серед тих, хто має статус фермерського господарства, а й серед усіх сільгоспвиробників, які обробляють до 500 га. При цьому відмовитися від купи складних програм, за якими чиновник на власний розсуд вирішує, хто стане отримувачем дотації. Натомість запровадити розподіл виділених коштів пропорційно легальній виручці від реалізації сільськогосподарської продукції.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

- Годованюк, А. Й., 2012. Фермером може стати кожен? Про правові аспекти проблеми. *Актуальні проблеми держави і права*, 67, с. 418–424.
- Григор'єва, Х. А., 2017 а. Правові засади надання поворотної фінансової підтримки фермерським господарствам в Україні. *Підприємництво, господарство і право*, 2, с. 105–109.
- Григор'єва, Х. А., 2017 б. Теоретико-правовий аналіз Концепції розвитку фермерських господарств та сільськогосподарської кооперації на 2018–2020 роки. *Підприємництво, господарство і право*, 11, с. 85–89.
- Концепція розвитку фермерських господарств та сільськогосподарської кооперації на 2018–2020 роки*: Розпорядження Кабінету Міністрів України (№ 664-р від 13 вересня 2017 р.). [online]. Доступно: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/664-2017-%D1%80/print> [Дата звернення 17 жовтня 2018].
- Масін, В. М., 2016. Перспективи вдосконалення правового регулювання державної підтримки розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. *Перше зібрання фахівців споріднених кафедр з обговорення актуальних наукових проблем та методики викладання аграрного, земельного, екологічного та природоресурсного права у вищих навчальних закладах України*, 9-10 вересня 2016. Одеса.
- Мельник, Л. Л., 2017. Фермерство України в контексті розмірів землекористування. *Агросвіт*, [online] 8, с. 24–34. Доступно: http://www.agrosvit.info/pdf/8_2017/5.pdf [Дата звернення 17 жовтня 2018].
- Півторак, В.С., 2014. Перспективи розвитку фермерства як провідної форми малого підприємництва в Україні. *Ефективна економіка*, [online] 2. Доступно: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2014_2_72 [Дата звернення 17 жовтня 2018].
- Про Державний бюджет на 2017 рік*: Закон України (№ 1801-VIII від 21 грудня 2017 р.). Додаток № 3. [online] Доступно: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T172191.html [Дата звернення 17 жовтня 2018].
- Про Державний бюджет на 2018 рік*: Закон України (№ 2246-VIII від 7 грудня 2017 р.). Додаток № 3. [online] Доступно: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2246-19> [Дата звернення 17 жовтня 2018].
- Про державний бюджет на 2019 рік*: Проект Закону України (№ 9000 від 15.09.2018). Додаток №3. [online] Доступно: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64598 [Дата звернення 17 жовтня 2018].

Титова, Н. І., 2016. Законодавча регламентація фермерства у США: досвід для України. *Еволюція правового регулювання аграрних, земельних та екологічних відносин: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присв. 90-річчю проф. Н. І. Титової*, 18 листопада 2016. Львів.

Туєва, О. В., 2015. Фінансова підтримка як складова правового забезпечення конкурентоспроможності в аграрному секторі економіки. *Наук. вісник ХДУ. Серія «Юридичні науки»*, 4 (2), с. 58–62.

Уркевич, В. Ю., 2016. Правові аспекти створення та функціонування сімейних фермерських господарств. *Наук. вісник НУБіП України*, 243, с. 67–75.

Стаття надійшла 23.10.2018.

